

چالش‌های فراروی حقوق اقتصادی کودکان معلول (با تاکید بر سند ملی حقوق کودک و نوجوان)

فاطمه احدی

استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، مرکز تحقیقات حقوق، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران (نویسنده مسئول)
Fatemeh.ahadi1394@gmail.com

اسماعیل هوشیار

دانشجوی کارشناسی ارشد، رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران
Esi.hooshyar@gmail.com

چکیده

زمینه و هدف: حقوق اقتصادی کودکان از جمله موارد الزام اور حقوقی است که هم در فقه، هم در اسناد بین‌المللی و هم در حقوق داخلی به طور پراکنده بدان پرداخته شده است تنها قانون جامعی که در زمینه حقوق اقتصادی کودکان در ایران وجود دارد سند ملی حقوق کودک است در ماده ۹ این سند حقوق اقتصادی کودکان را به طور کلی فارغ از جنسیت و شرایط جسمانی عنوان نموده است.

روش تحقیق: در این مطالعه روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد و جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از کتابها، مقاله‌ها، منابع الکترونیکی و پایگاه‌های اینترنتی صورت پذیرفته است که در آن به بررسی چالش‌های فراروی حقوق اقتصادی کودکان معلول (با تاکید بر سند ملی حقوق کودک) پرداخته می‌شود

یافته‌ها: می‌توان گفت سند ملی حقوق کودک برای بررسی حقوق اقتصادی کودکان معلول در کنار سایر کنوانسیونها، اسناد و قوانین، می‌تواند تکمیل‌کننده حقوق کودکان معلول باشد.

نتیجه‌گیری: کودکان معلول به مانند سایر کودکان نیازمند حمایت‌های مالی و اقتصادی از طرف ولی و سرپرست قانونی و دولت هستند. نفقه و ارث کودک معلول و اهلیت وی بر ثروت به مانند سایر محجورین و صغار در قوانین قابل اجراست. کنوانسیون حمایت از حقوق معلولین و کنوانسیون حقوق کودک فاقد قواعد لازم‌الاجرا در زمینه احقاق حقوق اقتصادی کودکان است.

کلید واژه‌ها: کودک معلول، حق اقتصادی، حق آموزش و تربیت، اهلیت کودک معلول

مقدمه

سازمان جهانی بهداشت^۱ در سال ۲۰۱۱ این تعریف را از معلولیت ارائه داد: معلولیت پدیده‌ای پیچیده، پویا، چندبعدی و چالش‌برانگیز است و عبارتی کلی برای نشان دادن نقص عضو، محدودیت‌های فعالیتی و محدودیت‌های مشارکتی است که به جوانب منفی تعامل میان فرد (دارای شرایط سلامتی خاص) و عوامل زمینه‌ای مرتبط با آن فرد (عوامل محیطی و فردی) اشاره دارد.^۲

در مقدمه کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت؛ معلولیت چنین تعریف شده است که: «معلولیت نتیجه تعامل افراد دارای نقص عضو با موانع محیطی و نگرش نادرست به افراد معلول در جامعه است که مانع از مشارکت کامل و مؤثر این افراد در اجتماع، به صورت برابر با سایر افراد جامعه می‌شود. براساس تعریف این کنوانسیون، افراد دارای معلولیت شامل اشخاصی می‌شوند که دارای آسیب‌دیدگی‌های طولانی‌مدت جسمی، ذهنی، فکری یا حسی هستند و تعاملشان با موانع مختلف از نظر مشارکت کامل و مؤثر، براساس اصول مساوی با دیگران ممکن است مشکل‌آفرین باشد. (طباطبایی، نوری نشاط، ۱۳۸۸: ۱۱۱)

معلول کسی است که دارای ناتوانی، ناهنجاری و یا نارسایی بوده که قابل برطرف کردن و یا معالجه نباشد برای معلولین تقسیم‌بندی‌های مختلف و متفاوتی از دیدگاه‌های گوناگون وجود دارد. کودکان معلول هم از به لحاظ کودکی و صغر سن و هم به لحاظ ناتوانی و معلولیت حایز اهمیت بوده و نیازمند حمایت‌های ویژه قانونی می‌باشند. باید اذعان داشت که هم قانون‌گذار بین‌المللی و هم قانون‌گذار داخلی تلاش نموده‌اند با وضع قوانین مناسب و در نظر گرفتن ضمانت‌اجراه‌های گوناگون، حقوق کودکان با نیازهای ویژه را به رسمیت شمرده و در جهت فراهم ساختن عملی آن تلاش نمایند. (فصیح‌رامندی، ۱۴۰۰: ۱۲)

با این حال، در رابطه با قوانین بین‌المللی این ایراد وارد است که از ضمانت‌اجراه‌های قوی و کارآمد برخوردار نمی‌باشند. در مورد قوانین داخلی نیز، قانونگذار با وضع قانون جامع حمایت از معلولین و پیوستن به کنوانسیون بین‌المللی حقوق معلولین و همچنین عضویت در کنوانسیون کودک، سعی نموده است حقوق تعریف شده برای کودکان استثنایی را جامه‌ی عمل ببوشاند. با این حال، شاهد آن هستیم که قانون‌گذار نتوانسته است برخی از حقوق کودکان استثنایی را تحت حمایت قانونی قرار دهد. حقوقی مانند حق حیات، حق مشارکت اجتماعی و حق بازسازی اجتماعی از زمره‌ی حقوقی هستند که به نحو کامل مورد توجه قانونگذار قرار نگرفته‌اند. (ابراهادی، ۱۳۹۷: ۴)

۱- روش تحقیق

این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی بوده و روش جمع‌آوری اطلاعات، به شیوه کتابخانه‌ای و با مراجعه به کتابها، مقاله‌ها، پایگاه‌های اینترنتی و منابع الکترونیکی صورت پذیرفته است که ضمن بررسی که در آن به بررسی چالش‌های فراروی حقوق اقتصادی کودکان معلول (با تاکید بر سند ملی حقوق کودک) پرداخته می‌شود.

۲- یافته‌ها

^۱ - World Health Organization (WHO)

^۲ - World Health Organization. World report on disability. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2011.3. Convention on the rights of persons with disabilities; 2006. Available from:<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/134833>

می‌توان گفت سند ملی حقوق کودک برای بررسی حقوق اقتصادی کودکان معلول در کنار سایر کنوانسیونها، اسناد و قوانین، می‌تواند تکمیل کننده حقوق کودکان معلول باشد. کودکان معلول به مانند سایر کودکان نیازمند حمایت‌های مالی و اقتصادی از طرف ولی و سرپرست قانونی و دولت هستند. نفقه و ارث کودک معلول و اهلیت وی بر ثروت به مانند سایر مجبورین و صغار در قوانین قابل اجراست. کنوانسیون حمایت از حقوق معلولین و کنوانسیون حقوق کودک فاقد قواعد لازم الاجرا در زمینه احقاق حقوق اقتصادی کودکان است.

۱-۲. کودک معلول و مصادیق معلولیت‌ها

معلولیت^۱ به آسیب‌های ناشی از اختلال و ناتوانی گفته می‌شود که منجر به ایجاد محدودیت و جلوگیری از ایفای نقش طبیعی فرد در زندگی می‌گردد. این نقش بر اساس جنسیت، سن، عوامل اجتماعی و فرهنگی به عهده فرد گذاشته شده است. فرد دارای معلولیت یا معلول کسی است که بخشی از توانایی‌های فیزیکی، جسمی، اجتماعی، حرفه‌ای، ذهنی و روانی خود را از دست داده و یا اصلاً بدست نیاورده است. معلولین از نظر انواع معلولیت به سه دسته تقسیم می‌شوند. (ابوطالبی، جعفری هرندی، آیتی، ۱۳۹۷: ۶۱)

۱-۲. معلولین جسمی

مانند دارندگان نقص عضو، انواع فلج‌ها، ناهنجاری‌های اسکلتی، اختلالات بیولوژیکی (بیماران قلبی - کلیوی - ریوی ...) نابینایان، ناشنوایان و سالمندان. از شایع‌ترین معلولیت‌های جسمی می‌توان به نقص عضو، ضایعات نخاعی، ناهنجاری‌های مربوط به اسکلت و استخوان‌ها و ... اشاره کرد.

۱-۲-۱-۲- معلولین قطع عضو

معلولین قطع عضو شامل کسانی هستند که: که اندام فوقانی (دست) یا بخشی از آن قطع شده؛ اندام تحتانی (پا) یا بخشی از آن قطع شده است یا اندام فوقانی (دست) یا تحتانی (پا) یا بخش‌هایی از آنها قطع شده باشد. به هر سوی برای این معلولین، اندام مصنوعی یا پروتز بهترین شیوه برای توانبخشی آنهاست. همچنین کمک به تقویت و حفظ باقی عضلات بدن برای هماهنگی با شرایط قطع عضو یکی دیگر از اهداف است. افرادی که قطع عضو می‌شوند ممکن است دچار مشکلات روحی و روانی بشوند که با حمایت روانشناسان دولتی و توانبخشی می‌توان زندگی این دسته از کودکان معلول را بهبود بخشید. دچار افسردگی یا مشکلات روحی روانی شوند. اعتماد بنفس خود را از دست بدهند و یا نخواهند در جامعه حاضر شوند. توانبخشی می‌تواند به این افراد نیز کمک کند.

۱-۲-۲. اختلالات سیستم عصبی و ضایعات نخاعی

دومین مورد مربوط به معلولیت‌ها اختلالات سیستم عصبی و ضایعات نخاعی است که شایع‌ترین موارد مربوط به ضایعات نخاعی عبارتند از: فلج یک عضو، فلج یک طرفه بدن؛ فلج پاها؛ فلج دست‌ها و پاها (فلج چهار اندام)

۱-۲-۳. ناهنجاری‌های استخوانی

^۱ - Handicap

ناهنجاری‌های مربوط به استخوان بندی که می‌تواند مفصلی، استخوانی؛ عضلانی باشد و می‌تواند عملکرد بدن را به شدت تحت تاثیر قرار دهد.

۴-۱-۲. بیماران دارای اختلالات متابولیسمی

اختلالات بیولوژیکی و متابولیسمی که شامل بیماری‌های مادرزادی قلبی عروقی؛ کلیوی؛ تنفسی؛ دیابت مادرزادی، هموفیلی و تالاسمی باشد.

۵-۱-۲. نابینایی

نابینایی از دیگر معلولیت‌هایی که به اشکال مختلف می‌تواند در کودکان به طور مادرزادی ظهور و بروز نماید که مصادیق آن عبارت است از : نابینای مطلق؛ نابینا؛ نیمه بینا، دیربنا نابینایی و وضعیتی است که بیمار در آن ادراک بینایی ندارد و علت آن عوامل فیزیولوژیکی یا عوامل عصبی است. دلایل مختلف بروز نابینایی بستگی به شرایط اجتماعی و جغرافیا دارد. در کشورهای در حال توسعه، و هم چنین تراخم، جذام، آنکوسرکیازیس و گزروفتالمی دلایل مهم نابینایی مادرزادی هستند. (Larry, 2006:48)

۶-۱-۲. ناشنوایی

ناشنوایی به مانند نابینایی از مهم‌ترین معلولیت‌ها برای اشخاص محسوب می‌شود و مصادیق ناشنوایی عبارتند از : ناشنوای مطلق، ناشنوا؛ نیمه شنوا؛ سخت شنوا

۲-۲. معلولین ذهنی

کسانی که در دسته معلولین ذهنی قرار می‌گیرند؛ دچار نارسایی یا تاخیر در رشد قوای ذهنی هستند این افراد را از جنبه های آموزشی، تربیتی و توانبخشی به سه دسته تقسیم می‌شوند

- ✓ آموزش پذیر یا معلول ذهنی خفیف یا متوسط : بهره‌ی هوشی این افراد بین ۵۰ تا ۷۵ است که از یک فرد عادی پایین تر است. اما این افراد می‌توانند تحصیل کنند، ازدواج کنند، مسئولیت شغلی قبول کنند و زندگی مستقلی داشته باشند و برخی از این کودکان با اهتمام ویژه و معلم متبحر می‌توانند آینده خوبی داشته باشند
- ✓ تربیت پذیرها یا معلولین ذهنی متوسط تا شدید : که بهره هوشی این افراد بین ۲۵ تا ۵۰ است. این افراد توانایی تکلم با دایره واژگانی کم را دارند. اغلب اختلالاتی در سلامت عمومی دارند. نیازمند انواع توانبخشی هستند و می‌توانند بسیاری از مفاهیم زندگی را یاد بگیرند.
- ✓ پناهگاهی یا ایزوله: که معلولین ذهنی شدید تا عمیق را در برمی‌گیرد؛ این دسته شدت عمیقی از کم توانی ذهنی را دارند. بهره‌ی هوشی کمتر از ۲۵ دارند. دیرتر از سایرین راه می‌افتند و صحبت می‌کنند و بیش از چند کلمه نمی‌آموزند.

۳-۲. معلولین روانی

تمام مبتلایان به بیماری‌های مزمن روانی که پیامد بیماری‌شان در زندگی فرد و اجتماعی انسان تاثیر بگذارد و موجب ناتوانی و معلولیت گردد در این دسته هستند. هر چند که طبقه بندی درستی از کودکان معلول ذهنی وجود ندارد اما چند دسته از این

کودکان مورد شناسایی قرار گرفته و میزبان اختلالات هر یک با دیگری متفاوت است که عبارتند از: اختلالات ادراک، اختلالات تفکر، اختلالات حافظه، اختلالات عاطفه، اختلالات هو شیاری (دل‌پیشه، ۱۳۸۶: ۱۰-۲۵) کودکان معلول به مانند سایر کودکان به صورت عموم حقوقی دارند که در سند ملی حقوق کودک و کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک بدان اشاره شده است.

۳- حقوق مالی کودک معلول و اهلیت وی بر آن

نفقه، ارث و سرپرستی کودک در محیط خانواده از جمله مواردی است که شامل حقوق مالی کودک می‌باشد. کودک معلول بنا به این دلیل که مانند سایر کودکان غیر رشید هستند جزوه محجورین محسوب می‌شوند زیرا توانایی اجرای و استفاده از آن را ندارند و خانواده و دولت موظف هستند که شرایط را تا رسیدن به سن قانونی برای این کودکان مهیا کنند.

۳-۱. نفقه کودک معلول

نفقه، مهم‌ترین حقوق مالی کودک بر خانواده است. ولی و سرپرست موظف است مخارج کودک معلول را به مانند سایر کودکان بپردازد به هر سویی در غیاب پدر و مادر نزدیکان کودک موظف به پرداخت هزینه‌های زندگی کودک معلول به مانند سایر کودکان هستند و در صورت نبود هیچ یک از اقوام دولت موظف است شرایط زندگی راحت را برای کودک معلول مهیا است. در ماده سوم کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت در بند دوم عدم تبعیض؛ یکی از مهم‌ترین اصول در مورد کودکان و افراد معلول ذکر شده است پس نفقه به لحاظ تعریف اصطلاحی عبارت از چیزهایی است که شخص برای ادامه زندگی به آن‌ها محتاج است، از قبیل: خوراک، پوشاک، مسکن و اساس منزل و همه آن‌چه که یک شخص در زندگی به‌طور متعارف به آن نیازمند است. (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ج ۸: ۴۸۸)

ماده ۷ کنوانسیون مزبور در بند دوم مقرر می‌دارد که: در تمامی اقدامات مربوط به کودکان دارای معلولیت، عالی‌ترین منافع کودک در اولویت نخست خواهد بود.

بنابراین مصالح کودک معلول از هر نوعی که باشد باید در پرداخت نفقه رعایت شود، هر چند که برخی از این معلولین به شدت از لحاظ ذهنی و هو شی دچار مشکل باشند. باید پوشش مناسب داشته باشند و خانواده نیازهای اولیه این کودکان را تامین نماید.

۳-۲. ارث و اداره امور مالی و حقوقی کودک معلول

ارث، حق مالی دیگری است که کودک در خانواده دارد. از این رو در صورت فوت، یکی از اعضای خانواده، بر اساس قانون ارث مبتنی بر شرع اسلام، از اعضای خانواده ارث خواهد برد. تاکید بر این حق، در شرع مقدس اسلام، تا جایی است که حتی جنین، به شرط زنده متولد شدن، از متوفی ارث می‌برد.

تصمیم‌گیری راجع به امور مالی بچه عهده پدر بزرگ است. کودک تا رسیدن به سن ۱۸ سالگی، صغیر محسوب می‌شوند و هر چه که مربوط به مسایل مالی شان است (درآمد- هزینه) بر عهده پدر و در صورت فوت او بر عهده پدر بزرگ یا قیم خواهد بود. در اصطلاح به پدر و پدر بزرگ، «ولی خاص» گفته می‌شود. (عباسی کلیمانی، ۱۳۹۵: ۴۵) ولی قهری، هم امور مالی و هم امور حقوقی طفل را عهده‌دار است. (حاجی عزیزی، مولودی، حسنخانی، ۱۳۹۴: ۹۸) بنا به شرایط عدم تبعیض در کنوانسیون حقوق کودکان معلول با توجه به سکوت قانونگذار در مورد حق ارث کودکان معلول می‌توان عنوان داشت که تنها توجه به قوانین و شرایط موجود برای محجورین در قوانین مدنی می‌توان عنوان نمود که کودکان معلول هم به مانند سایر محجورین باید از حقوق کافی در زمینه ارث برخوردار باشند و در این زمینه دولت نظارت مستقیم دارد. در بند اول سند ملی کودک هم

مقرر می‌دارد: کودک از زمان انعقاد نطفه، از حقوق مالی برخوردار است و مالکیت وی مشروط بر این است که زنده متولد شود و حق تصرف وی در اموال و حقوق مالی خود مشروط به اهلیت قانونی است.

چنانچه در قوانین هم مشخص شد کودک تا ۱۸ سالگی اهلیت قانونی برای اداره امور خود ندارد بعد از ۱۸ سالگی اگر مشکلات خاصی از لحاظ عقلانی و جسمانی نداشته باشد می‌تواند اهلیت اداره امور خود را بر عهده بگیرد ولی به هر سوی ولایت قهری برای کودکان معلول به مانند سایر کودکان شرط اساسی است. بسیاری از حقوق‌دانان، قسمت اعظم ولایت را ناظر بر اموال و حقوق مالی مولی علیه دانسته‌اند (نقیبی و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۵۱)

در ماده ۹ سند ملی حقوق کودک به طور مشروح بند اول قانون را مورد تایید قرار داده و مقرر می‌دارد:

تأمین هزینه‌های لازم و متعارف کودک و نوجوان از طریق حلال بر عهده ولی یا سرپرست قانونی او است در صورتی که وی دارای تمکن مالی باشد ولی قهری می‌تواند با رعایت مصلحت او هزینه‌های مزبور را از اموال وی اخذ نماید و دولت باید اقدامات قانونی و حمایتی مؤثر در خصوص التزام والدین یا سرپرست قانونی او به ایفای این تعهدات را اتخاذ کند در مواردی که کودک یا نوجوان و مسئول تأمین هزینه‌های وی فاقد تمکن مالی باشند دولت موظف به حمایت از آنان است.

برخی از سرپرستان یا ولی قهری کودک کودکان معلول را مجبور به تکدی‌گری یا دستفروشی می‌کنند که این اقدامات برخلاف مصالح کودک معلول است و باید شرایط اقتصادی و زندگی کودک معلول به گونه‌ای باشد که در آرامش کامل بتواند زندگی نماید اما همین کودکان در صورت بدسرپرستی و بی‌سرپرستی دچار مشکلات اقتصادی شدید می‌شوند که در این بین دولت موظف است حمایت‌های کلی در این مورد را بر عهده بگیرد به همین جهت در مراکز نگهداری بهزیستی از این کودک نسبت به نوع معلولیت نگهداری می‌شود. معلولیت اجباری برای برخی از کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست برخی مواقع سرنوشت کودکان خیابانی می‌شود که بازم احقاق حقوق این کودکان مهم است، زیرا معلولیت جسمی و ناقص‌العضو بودن به‌عنوان یکی از ابزارهای کلیدی این پدیده نابهنجار تلقی می‌شود، زیرا در برانگیختن احساسات مردم و جذب کمک‌های مالی از آنها نقش اساسی دارد.

۴- حق بر تربیت کودکان معلول و حرفه آموزی

بنا بر شرایط فیزیکی و جسمانی و گاهی به دلایل معلولیت‌های ذهنی مهارت آموزی و تربیت کودکان معلول بسیار زمان‌بر و نیازمند متخصصین واقعی است. زیرا خانواده‌ها قادر نیستند به تنهایی شرایط مناسبی را برای تربیت و حرفه آموزی این کودکان فراهم نمایند. در ماده ۲۶ کنوانسیون حقوق افراد معلول توانبخشی و بازپروری افراد معلول علی‌الخصوص کودکان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و دولت‌های عضو این کنوانسیون موظف هستند در این مورد تدابیر لازم را اجرایی سازند^۱ در ماده ۳

۱ - ماده ۲۶ کنوانسیون حقوق معلولین بند ۱ و تبصره‌های آن
 ولت‌های عضو جهت توانمند ساختن افراد دارای معلولیت، تدابیر مناسب و مؤثری را از جمله از طریق حمایت از همتایان خود به منظور کسب و حفظ حداکثر استقلال، تمامی توانایی حرفه‌ای، جسمی، ذهنی و اجتماعی و حضور و مشارکت کامل در تمامی جنبه‌های زندگی اتخاذ خواهند کرد. بدین منظور، دولت‌های عضو برنامه‌ها و خدمات جامع توانبخشی و توانایی را به‌ویژه در حوزه بهداشت، استخدام، آموزش و خدمات اجتماعی سامان داده، تحکیم نموده و تدوام می‌بخشند، به گونه‌ای که این گونه برنامه‌ها و خدمات:

(الف) تا سرحد امکان از مراحل اولیه و بر مبنای ارزیابی چند زمینه‌ای نیازها و توانایی‌های فردی آغاز گردد؛

(ب) مشارکت و حضور در اجتماع را حمایت نموده و تمامی جنبه‌های جامعه داوطلبانه بوده و در دسترس افراد دارای معلولیت قرار گیرد و تا سرحد امکان به اجتماعات آنان از جمله در مناطق روستایی نزدیک باشند.

قانون جامع حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۸۳/۰۲/۱۶ سازمان بهزیستی را مکلف و موظف ساخته است که دما ت توانبخشی، و حرفه آموزشی معلولان را در اولویت قرار دهند^۱ پس بنابراین می‌توانیم بگوییم که توانبخشی مقوله‌ای است که توسط سازمان‌های دولتی برای کودکان توانخواه فراهم می‌آید تا کودک معلول بتواند توانایی از دست رفته خود تا حدودی به دست آورد در بازتوانی کودکان معلول شرایطی فراهم می‌شود تا کودک بتواند از اقدامات تأمینی و تربیتی است که با هدف تربیت و حرفه آموزشی استفاده نماید تا زندگی راحت‌تری برای وی فراهم آید. کنواسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت بدون تعریف توانبخشی در ماده ۲۶ به تجویز برخی از وظایف توانبخشی و بازتوانی برای دولت‌های عضو پرداخته است. سازمان بهداشت جهانی با طرح موضوعات سه گانه اختلال ناتوانی و معلولیت تقصیر در پدیده معلولیت را از فرد به جامعه منتقل نموده تا بدین وسیله ضمن تأکید بر توانمندی‌های افراد معلول، مشارکت او را در جامعه افزایش دهد. و توانبخشی را مجموعه‌ای از اقدامات آموزشی، حرفه‌ای و ... در جهت بازتوانی فرد معلول، به منظور ارتقاء سطح کارایی او در بالاترین حد ممکن می‌داند. در درون برنامه توسعه جوامع یونسکو و سازمان جهانی کار توانبخشی مبتنی بر جامعه راهبردی جهت عدالت اجتماعی و پیوستن تمامی افراد که دچار ناتوانی هستند، به جامعه است.

توان بخشی مبتنی بر CBR علاوه بر بیان مولفه‌های همکاری و تعاون اجتماعی و تمرکز بر ارزش‌ها جامعه و خانواده، خودمراقبتی را مهم‌ترین وظیفه می‌داند و اصول و چارچوب‌های مرتبط با مراقبت‌های بهداشتی خانگی را نیز ارائه می‌نماید. سازمان بهداشت جهانی در برنامه «بهداشت برای همه» دولت‌ها را موظف به رعایت مراقبت‌های اولیه بهداشتی که شامل چهار جزء ارتقاء بهداشت، پیشگیری، خدمات درمانی و توانبخشی است، می‌نماید. (نصیب و همکاران، ۱۳۹۰: ۳).

در کنواسیون حقوق افراد دارای معلولیت فقط یک ماده به کودکان اختصاص داده شده و توانبخشی و تربیت معلولین را به طور کل در نظر گرفته و در سند ملی حقوق کودک هم به توضیح خلاصه‌ای از این امر پرداخته، قوانین و اسناد بین‌المللی و داخلی نشان می‌دهد که قواعد مشخصی به طور اختصاصی برای کودکان معلول در نظر گرفته نشده و در لا به لای قوانین و قواعد و استنباط می‌توان برخی موارد قانونی را استخراج کرد

البته تربیت اقتصادی کودکان دچار معلولیت ذهنی و کودکانی که دارای معلولیت شدید هستند بسیار سخت است اما تربیت اقتصادی کودکان دارای نقص عضو که از هوش طبیعی برخوردار هستند یا کودکان ناشنوا و نابینا به مراتب برای متولیان بهزیستی مقوله‌ای چندان سخت نیست و بی شک آموزش قواعد و احکام شرعی برای معلولان با ضریب هوشی متوسط و به بالا امر طبیعی است البته همه‌ی موارد توضیح داده شده مربوط به بند سوم ماده ۹ سند ملی حقوق کودک برای کودکان عادی

۱ - سازمان بهزیستی کشور موظف است در چارچوب اعتبارات مصوب در قوانین بودجه سالانه اقدامات ذیل را به عمل آورد:

الف - تأمین خدمات توانبخشی، حمایتی، آموزشی و حرفه‌آموزی مورد نیاز معلولان با مشارکت خانواده‌های معلولان و همکاری بخش غیردولتی (خصوصی، تعاونی، خیریه) و پرداخت یارانه (کمک هزینه) به مراکز غیردولتی و خانواده‌ها.

ب - گسترش مراکز خاص نگهداری، آموزشی و توانبخشی معلولان واجد شرایط (معلولان نیازمند، معلولان بی‌سرپرست، معلولان مجهول‌الیه، معلولان با ناهنجاریهای رفتاری) با همکاری بخش غیردولتی و پرداخت تسهیلات اعتباری و یارانه (کمک هزینه) به آنها.

ج - تأمین و تحویل وسایل کمک توانبخشی مورد نیاز افراد معلول.

د - گسترش کارگاه‌های آموزشی، حمایتی و تولیدی معلولان و ارائه خدمات توانبخشی حرفه‌ای به معلولان جهت توانمندسازی آنان.

است که تا حدود زیادی این موارد را می‌توان بدون تبعیض برای کودکان معلول هم به کار برد. زیر ا در کنوانسیون حقوق معلولین هر گونه تبعیض در مورد معلولین از لحاظ اقتصادی و فرهنگی ممنوع است

۵- حق برخورداری از تامین اجتماعی کودکان معلول

مفهوم و حیطه رفاه اجتماعی در کشورهای گوناگون بسیار متغیر است و مفهوم آن در یک کشور با کشور دیگری متفاوت است. رفاه اجتماعی، تامین اجتماعی برای کودکان معلول تلاش‌های انجام شده توسط دولت و سازمان‌های داوطلبانه برای کمک به خانواده‌ها و خود معلولین می‌باشد و برنامه‌هایی چون تامین درآمد و حفظ آن در سطح قابل قبول، فراهم نمودن مراقبت پزشکی و ارائه خدمات درمانی عمومی، تامین مسکن، توسعه اجتماعی، مهیا نمودن خدمات برای تسهیل سازگاری اجتماعی فراهم نمودن تسهیلات تفریحی و سرگرمی را شامل می‌شود.

حق رفاه یکی از مهم‌ترین و بنیادی‌ترین شاخص حقوق بشر و در زمره حقوق اجتماعی و به اصطلاح نسل دوم حقوق بشر است که در بسیاری از اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای مورد تاکید قرار گرفته است. تامین اجتماعی از جمله حقوق اساسی شهروندی است که در قالب برنامه‌های تامین اجتماعی و خدمات عمومی رفاهی عمدتاً توسط دولت‌ها و یا سازمان‌هایی که از سوی دولت‌ها پدید آمده اند صورت می‌گیرد. حق برخورداری از رفاه و زندگی شایسته و تامین اجتماعی و حمایت‌های لازم از کودکان معلول و هم‌همی کودکان مطابق با اعلامیه جهانی حقوق بشر، مقاله نامه‌ها، توصیه نامه و میثاق‌ها، از جمله حق‌هایی هستند که انسان به صرف انسان بودنش مستحق آن می‌باشند و هیچ یک از عوامل دیگر از جمله نژاد، فرهنگ، جنسیت و معلولیت و ... نمی‌تواند بهانه به دست دولت‌ها دهد تا از اجرا و اعمال آن خودداری نمایند. دولت‌ها مکلفند هزینه‌های مربوط به حق رفاه و تامین اجتماعی را به طور کامل به عنوان یک حق انسانی، لحاظ نمایند نه اینکه برای افراد قدر السهم پرداخت در نظر بگیرند. (بهبودیان، ۱۳۹۷: ۱)

حق برخورداری انسان از امکانات زندگی بر این مبناست که با وجود تأکید بر استقلال فردی و حق آزادی افراد در حاکمیت بر امور خویش، نیازهای انسان بسیار فراوان است و هیچ کس به تنهایی نمی‌تواند آن را برآورده کند. حکومت‌ها در واقع مقام مسئول تامین این نیازها هستند. استحقاق کودکان معلول و حتی سایر اعضای جامعه تامین این نیازها، اصطلاحاً «حق- مطالبات» نامیده می‌شود و مداخله حکومت، به نمایندگی از طرف جامعه، ضروری است. (بالاگری، ۱۳۹۸: ۸۹۵)

در ماده ۱۹ در بند (پ) کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت که کودکان معلول هم زیر مجموعه آنهاست مقرر می‌دارد که: خدمات و تسهیلات اجتماعی برای عموم، جهت افراد دارای معلولیت بر مبنای برابر مهیا و پاسخگوی نیازهای آنها می‌باشد.

در ماده پنج قانون جامع حمایت از معلولان مصوب ۱۳۸۳ مقرر می‌دارد:

افراد تحت سرپرستی معلولان با معرفی سازمان بهزیستی کشور تحت پوشش بیمه خدمات درمانی و معلولان تحت پوشش بیمه خدمات درمانی قرار می‌گیرند.

و خارج از موارد بالا سازمان بهزیستی و سازمان‌های ذی ربط موظف به تامین وسایل کمک حرکتی و مهیا نمودن شرایط درمانی- پزشکی برای کودکان معلول هستند.

۶- حق آموزش کودکان دارای معلولیت و چالش‌های حقوقی آن

حق آموزش به عنوان حقی از حق‌های بشری در اسناد بشردوستانه از جمله میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی^۱ حقی آزاد و همگانی در تمام سطوح و در مقطع ابتدایی اجباری قلمداد می‌شود. منشور جهانی حقوق کودک^۲ که در

^۱ -International convention on Economic, Social and cultural Rights

^۲ -convention on the Rights of child.

سال ۱۹۹۴م. به تصویب مجلس ایران رسیده، ضمن بیان حق برخورداری «همه کودکان» از حق آموزش، کودکان دارای نقایص جسمانی، روانی و اجتماعی را در برخورداری از حق یکسان نسبت به بهره‌گیری از امکانات یادگیری با حداکثر استعدادها و توانایی‌های خود مد نظر قرار می‌دهد. همچنین ماده ۴ کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت، با توسعه این حق به سنین بزرگسالی استمرار آموزش مادام‌العمر را از تکالیف دولت‌های عضو می‌داند. (نصیب و احمدی، ۱۳۹۴: ۴).

آموزش و پرورش افراد دارای معلولیت از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است، زیرا این بخش از حیات فرهنگی آنان نقش بسیار مهمی در توانمند شدن، اشتغال و کشف استعداد و توانایی‌های آنان دارد. در واقع، هدف مهم آموزش و پرورش مسلط کردن فرد بر محیط پیراموش است. این مهم از طریق حق دسترسی به تحصیل بدون تبعیض، بهره‌مندی رایگان از تحصیل، رفتار با شئون انسانی با کودکان معلول در دوران تحصیل، تعهد نسبت به رشد و آمادگی آنان در جهت بازگشت به جامعه برای یک زندگی مسؤولانه مقدور می‌گردد.

بر اساس یکی از رویکردهای نوین در توانبخشی معلولان تحت عنوان «توانبخشی اجتماع محور» آموزش در کنار سلامت، اشتغال، برخورداری از استانداردهای مناسب زندگی و حمایت اجتماعی از اصول اولیه و اساسی در توانمندسازی این افراد می‌باشد. اهمیت آموزش در توانمندسازی این افراد به اندازه‌ای است که متخصصان توانبخشی مبتنی بر جامعه، راه برون رفت معلولان از فقر را سه چیز می‌دانند: آموزش، آموزش و آموزش (طباطبایی، ۱۳۸۸: ۱۰۹).

قانون اساسی در بخش حقوق ملت، بند نهم اصل سوم رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه و در اصل سی ام فراهم آوردن امکانات لازم برای «همه ملت» تا پایان دوره متوسطه و فراتر از آن را نیز تا سرحد خودکفایی کشور بر عهده دولت می‌داند. ماده واحده قانون تشکیل سازمان آموزش و پرورش استثنایی، مصوب ۱۳۶۹ امر تعلیم و تربیت دانش آموزان معلول را به این سازمان محول می‌نماید. ماده ۱۲ سا سننامه تصویبی این سازمان در سال ۱۳۷۰، کلیه خدمات آموزشی و توانبخشی و پیشگیری از بروز ناتوانی‌های جسمی و ذهنی قبل و بعد از تولد را تکلیف این سازمان می‌داند. بند ۹ ماده ۱۲ سا سننامه آخرین مقطع تحصیلی مدنظر برای معلولین را دوره متوسطه ذکر کرده در حالی که اکثر دانش آموزان معلول، توانایی تحصیلی در سطوح بالاتر را دارند که برای این سازمان بر اساس اساسنامه نهادی دیگر موازی آن، در خصوص آموزش عالی معلولان وظیفه‌ای تعریف نشده است. این اساسنامه (بند ۴ ماده ۲) بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در زمینه‌ی بروز معلولیت‌ها و خصوصیات کودکان استثنایی را بدون ارائه راهکار عملیاتی به این سازمان آموزشی محول نموده است در حالی که این عمل مستلزم خدمات توان پزشکی و پزشکی می‌باشد و علی‌القاعده باید توسط وزارت بهداشت و سازمان بهزیستی صورت پذیرد. محوریت آموزشی این سازمان بر دانش آموزان ۶ تا ۲۱ سال قرار دارد و ضمن بیان لزوم ضرورت‌های آموزش حرفه‌ای، حرفه آموزی و مهارت‌های شغلی، در عرصه اجرایی عینیت آنها مملوس نمی‌باشد. (نصیب و احمدی، ۱۳۹۴: ۴).

آموزش ابزار قدرتمندی برای ارتقای توانمندسازی معلولان است. چنان که ریفیکن و پریدمور (۲۰۰۱) اظهار می‌دارند که اطلاعات (آموزش) قدرت است. کسانی که اطلاعات ندارند، فاقد قدرت و حق انتخاب در خصوص بهبود شرایط زندگی خود هستند و نمی‌توانند اتفاقات پیرامون خود را کنترل کنند. از طریق برنامه‌های آموزش رسمی و غیررسمی معلولان می‌تواند دانش و مهارت‌های لازم را برای انجام عملکردها، وظایف یا برخی از فعالیت‌های اقتصادی مؤثر در رشد و توسعه فردی و اجتماعی به دست آورند (پاکزادمنش و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۲۵).

در واقع، تحقق بسیاری از حقوق معلولان از جمله اشتغال و دیگر حقوق فرهنگی (مانند مشارکت در زندگی فرهنگی و دسترس به اطلاعات) در گروه تحقق امر آموزش می‌باشد. تعهدات بین‌المللی ایران در زمینه حق آموزش برای معلولان فقط محدود به کنوانسیون حقوقی افراد دارای معلولیت نمی‌شود و حقوقی نیز در میثاق بین‌المللی حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و نیز کنوانسیون حقوق کودکان آمده است و ایران نیز عضو این دو معاهده و متعهد به آنها می‌باشد. هر چند در این دو سند

بین‌المللی اشاره‌ای به طور خاص به معلولان نشده است، ولی به هر حال با اطلاقی که دارند شامل حال معلولان نیز می‌شود. ماده ۱۳ میثاق بین‌المللی حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به حق تمامی افراد به آموزش و پرورش تصریح دارد. بند دوم ماده ۱۳ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مجموعه‌ای از تعهدات را در خصوص حق بر آموزش برای دولت‌ها قایل می‌شود: اجباری بودن آموزش و پرورش ابتدایی رایگان بودن آموزش و پرورش ابتدایی، تعمیم آموزش و پرورش فنی و حرفه‌ای، به تساوی قرار گرفتن آموزش در دسترس عموم، تشویق و تشدید آموزش برای کسانی که فاقد آموزش کنوانسیون حقوق کودک نیز کشورهای عضو را متعهد می‌سازد تا حقوق مندرج در این کنوانسیون را برای تمامی کودکان بدون هیچ گونه تبعیضی از جهات مختلف از جمله عدم توانایی تضمین نمایند. هدف از درج عبارت عدم توانایی تأکید بر حق آموزش معلولان می‌باشد. ماده ۲۸ این کنوانسیون نیز با ادبیات مشابه میثاق حقوق اقتصادی به آموزش و پرورش اجباری و رایگان کودکان تأکید دارد. علاوه بر ماده فوق ماده ۲۳ کنوانسیون حقوق کودک نیز حاوی تعهداتی صریح در خصوص کودکان معلول است. بند سه این ماده کشورهای عضو را به برنامه‌ریزی لازم برای دسترسی مؤثر کودکان معلول به آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت متعهد می‌سازد.

در حقوق داخلی ایران نیز حق آموزش برای همه افراد از جمله معلولان مورد توجه قرار گرفته است اصل ۳۰ قانون اساسی بیان می‌دارد که دولت موظف است و سایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت ایران تا دوره متوسطه فراهم سازد. در این اصل، همه ملت صاحبان حق دسترسی به آموزش و پرورش تلقی شده‌اند و هیچ گونه قید خاصی برای محدود کردن افراد آورده نشده است. با در نظر گرفتن روح قانون اساسی و اصل برابری همه در پیشگاه قانون (اصول ۱۹ و ۲۰) معلولان نباید با مانعی در بهره‌مندی از حقوق فرهنگی خود، به ویژه حق بهره‌مندی از آموزش و پرورش روبرو شوند و قوانین عادی باید به گونه‌ای تسهیل کننده تحقق این حقوق باشد. این اصول فراگیر، تمام محدودیت‌های نامعقول را از پیش پای ملت در برخورداری از حقوق و آزادی‌ها، برداشته و راه را برای هر گونه توجیه تبعیض آمیزی بسته است و لذا هیچ محدودیت قانونی بوی آموزش و پرورش از نظر سن، جنس، مرام، مسلک و یا عقیده دینی یا مذهبی، وجود ندارد. (هاشمی، ۱۴۰۰: ۲۸۰)

تصویب قانون جامع حمایت از معلولان گام مثبت و مهمی در جهت تحقق بخشیدن به حقوق معلولان به شمار می‌آید. مطابق ماده اول این قانون دولت موظف است، زمینه‌های لازم را برای تأمین حقوق معلولان، فراهم و حمایت‌های لازم را از آن‌ها به عمل آورد. از جمله حمایت‌های مورد نظر این قانون حمایت‌های آموزشی می‌باشد. ماده هشت قانون جامع بیان می‌دارد: معلولان نیازمند واجد شرایط در سنین مختلف می‌توانند با معرفی سازمان بهزیستی کشور از آموزش رایگان در واحدهای آموزشی تابعه وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، علوم تحقیقات و فناوری، بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و دیگر دستگاه‌های دولتی و نیز دانشگاه آزاد اسلامی بهره‌مند گردند.

ماده ۱ آیین نامه اجرایی ماده هشت مصوب هیأت وزیران مفاهیم موجود در ماده هشت را به شرح زیر تبیین نموده است: «معلول نیازمند واجد شرایط» معلولی است که نیازمند بودن وی به تأیید واحدهای ذیربط در سازمان بهزیستی کشور رسیده باشد (بند پ)

منظور از آموزش رایگان، معافیت معلول از پرداخت هزینه‌های آموزشی مربوط می‌باشد. «آموزش»، تمام مقاطع مختلف تحصیلی شامل مهد کودک (تا قبل از سن ورود به دبستان) ابتدایی، راهنمایی، متوسطه، پیش دانشگاهی، عالی (دانشگاهی)، تخصصی و تحصیلی و آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای را شامل می‌گردد. (بندهای ت و ث).

«واحدهای آموزشی» تحت شمول آموزش رایگان شامل کل واحدهای آموزشی وزارتخانه‌های علوم تحقیقات و فن آوری، بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و آموزش و پرورش، سازمان بهزیستی کشور، سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور،

دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه پیام نور، دانشگاه جامع علمی کاربردی، واحدهای آموزشی سایر وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی می‌گردد. (بند ج ماده ۱ آیین نامه اجرایی ماده هشت).

با دقت در تعاریف فوق روشن می‌گردد که در مقایسه با افراد عادی، معلولان هم در بهره‌گیری از آموزش رایگان و هم در خصوص نوع واحدهای آموزشی از حقوق بیش‌تری برخوردارند. (زاهدی، ۱۳۹۹: ۱۱۴) چنین می‌توان بیان داشت که هدف از آموزش و پرورش (حق آموزش) افراد دارای معلولیت آن است که این افراد باید برای زندگی در متن جامعه آمادگی‌های لازم را داشته باشند؛ در این زمینه، حرکت دوسوی‌های لازم است؛ از یکسو، آمادگی اجتماع و فراهم آوردن فرصتها برای پذیرش افراد دارای معلولیت لازم است و از دیگر سو، کسب مهارت‌های فردی، اجتماعی و حرفه‌ای این قشر برای مشارکت در جامعه لازم است که در تحقق این امر مهم، آموزش و پرورش به عنوان حلقه‌ای برای اتصال فرد دارای معلولیت و جامعه، اهمیت اساسی دارد آموزش ابزار قدرتمندی برای ارتقای توانمندی افراد دارای معلولیت است؛ از طریق برنامه‌های آموزش رسمی و غیر رسمی، آنان می‌توانند دانش و مهارت‌های لازم را برای انجام عملکردها، وظایف یا برخی از فعالیت‌های اقتصادی مؤثر در رشد و توسعه فردی و اجتماعی به دست آورند در واقع تحقق بسیاری از حقوق افراد دارای معلولیت از جمله اشتغال و دیگر حقوق اقتصادی کودکان معلول در گروهی تحقق امر آموزش است

چنانچه که در ماده ۲۴ کنوانسیون حقوق معلولین هم بدان اشاره شده است این کنوانسیون مقرر می‌دارد: دولت‌های عضو، حق آموزش را برای افراد دارای معلولیت به رسمیت می‌شناسند. دولتهای عضو از نظر تحقق این حق، بدون تبعیض و بر مبنای فرصت برابر، نظام آموزشی فراگیری را در تمامی سطوح و به صورت آموزش مادام‌العمر در موارد زیر تضمین خواهند نمود:

(الف) توسعه کامل توانایی‌های انسانی و حس منزلت و خود ارزشی و تحکیم احترام به حقوق بشر، آزادی‌های بنیادین و تنوع انسانی؛

(ب) توسعه شخصیت، استعداد و خلاقیت توأم با توانایی‌های جسمی و ذهنی افراد دارای معلولیت تا نهایت توانمندی‌های آنها؛

(پ) توانمند ساختن افراد دارای معلولیت جهت مشارکت مؤثر آنان در جامعه آزاد.

در واقع ماده ۲۴ کنوانسیون حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت با مواردی که عنوان نموده حجت را بر دولت‌ها به اتمام رسانده و وظایف دولت‌ها در حمایت از کودکان و افراد معلول از لحاظ آموزشی را به روشنی و صراحت بیان داشته است.

۱-۶. ممنوعیت اشتغال کودکان معلول قبل از سن قانونی

یکی از مهم‌ترین سندهای حقوق بین‌المللی که در رابطه با کودکان وضع شده است کنوانسیون حقوق کودک است که در سال ۱۹۸۹ تصویب شد و مهم‌ترین مواد این کنوانسیون: منع تبعیض، مصالح عالی‌ه کودک، حق حیات و بقا و حق بر رشد و ... در آن مطرح شده است. بر طبق این کنوانسیون وظایف سنگینی بر عهده ۸ دولتها در زمینه کودکان مخصوصاً کودکان معلول وجود دارد. (میرکزاده، زرافشانی، کرمان، ۱۳۹۶: ۷۴)

کار کودک از نظر سازمان بین‌المللی کار به آن دسته از فعالیت‌های اقتصادی کودکان گفته می‌شود که باعث آسیب رسیدن به سلامت جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی کودکان می‌شود یا آموزش آنان را از سه طریق دچار مشکل می‌کند.

کودکان معلول به مانند سایر کودکان قبل از رسیدن به سن قانونی حق اشتغال ندارند و در برخی موارد این کودکان بعد از رسیدن به سن قانونی بنا به دلایل جسمی و ذهنی شاید نتوانند برای ادامه زندگی امر و معاش کنند یا کسب و کاری داشته باشند. اما اگر ولی و سرپرست قانونی وی اقدام به بهره‌کشی و یا استثمار وی بکند و به کارهایی مثل تکدی‌گری مجبور نماید یا در کارگاه‌های مختلف کودک معلول را مجبور به کار کند از لحاظ قانونی با خانواده وی و سرپرستان وی برخورد خواهد شد

ماده ۱۶ کنوانسیون حمایت از حقوق معلولین مقرر می‌دارد:

دولتهای عضو، تمامی تدابیر قانونی، اداری، اجتماعی و آموزشی یا سایر تدابیر مناسب را جهت حمایت از افراد دارای معلولیت در درون و بیرون از خانه در برابر تمامی اشکال استثمار، خشونت و سوء استفاده از جمله در مورد جنبه های مبتنی بر جنسیت اتخاذ خواهند نمود.

یعنی اینکه در صورتی که کودک معلول خرید و فروش شود یا در صنعت پورنوگرافی به علت معلولیت ذهنی مورد استفاده قرار گیرد بی شک دولتها باید اقدامات سختگیرانه را در این زمینه اجرا کنند. به هر سوی هر گونه سوء استفاده جنسی از کودک دارای معلولیت و ناتوانی برای بهره برداری مادی سرپرستان و دیگر اشخاص از نظر قوانین داخلی و بین‌المللی ممنوع است در بند دوم همین ماده مقرر می‌دارد:

دولتهای عضو تمامی تدابیر مناسب را جهت جلوگیری از تمامی اشکال استثمار، خشونت و سوء استفاده از طریق تضمین مواردی از جمله اشکال مناسب کمک‌های حساس جنسیتی و سنی و حمایت از افراد دارای معلولیت و خانواده ها و مراقبین آنها از جمله از طریق ارائه اطلاعات و آموزش در مورد چگونگی پرهیز، شناسایی و گزارش در مورد نمونه هایی از استثمار، خشونت و سوء استفاده نیز اتخاذ خواهند نمود. دولتهای عضو تضمین خواهند نمود که خدمات حمایتی نسبت به سن، جنسیت و معلولیت از حساسیت برخوردارند

به هر سوی اشتغال کودک چه سالم و چه معلول ممنوع است و در بند ۵ و ۶ سند ملی حقوق کودک هم بدان با صراحت کامل اشاره شده است

در مواردی که کودکان معلول به علت فقر اقتصادی یا فرهنگی خانواده‌ها مجبور به ترک تحصیل می‌شوند و یا بهتر عنوان شود افرادی که زیر ۱۸ سال سن دارند به هر طریقی که درگیر چنین فعالیت‌هایی شوند، مشمول تعریف کار کودک خواهند شد. طبق ماده ۱۷۶ قانون کار، متخلفان از هر یک از مواردی که برای کار کودک گفته شد، برای هر مورد تخلف حسب مورد علاوه بر رفع تخلف یا تأدیه حقوق کارگر یا هر دو در مهلتی که دادگاه با کسب نظر نماینده وزارت کار و امور اجتماعی تعیین خواهد کرد، به ازای هر کارگر به ترتیب ذیل محکوم خواهند شد:

- ✓ برای تا ۱۰ نفر، ۲۰۰ تا ۵۰۰ برابر حداقل مزد روزانه یک کارگر.
- ✓ برای تا ۱۰۰ نفر نسبت به مازاد ۱۰ نفر، ۲۰ تا ۵۰ برابر حداقل مزد روزانه یک کارگر.
- ✓ برای بالاتر از ۱۰۰ نفر نسبت به مازاد ۱۰۰ نفر، ۱۰ تا ۲۰ برابر حداقل مزد روزانه یک کارگر. در صورت تکرار تخلف، متخلفان مذکور به حبس از ۹۱ روز تا ۱۸۰ روز محکوم خواهند شد.

که متاسفانه با وجود تمهیدات قانونی شدید مخصوصاً در مورد کودکان معلول بازم در خیابانها و کوچه‌های شهر با پدیده کار و دستفروشی و یا تکدی‌گری توسط کودکان معلول مواجه هستیم از مصادیق کار کودکان که موجب می‌شود کودک معلول به مانند کودک سالم از لحاظ روحی و روانی ضربات جبران ناپذیری را تحمل نماید: تکدی‌گری، فروش مواد مخدر، کار در فضای مجازی، دستفروشی می‌باشد که حتی کار در کارگاههای معمولی برای کودکان معلول مضر و زیان آور و دولت باید خدماتی را برای جلوگیری از سوء استفاده اقتصادی این کودکان انجام دهد.

نتیجه‌گیری

کودکان معلول به عنوان طیف ناتوان جسمی یا ذهنی جامعه به مانند سایر کودکان نیازمند آن هستند که حقوق اولیه آنها تامین شود. حقوق اقتصادی کودکان معلول چنانچه در اسناد بین‌المللی و داخلی و قوانین داخلی و بین‌المللی آمده باید رعایت شود. با تکیه بر اصول بنیادین حقوق بشری و ارزش های انسانی، برابر سازی فرصت ها برای کودکان معلول هم سو با سایر

کودکان یکی از دغدغه ها و اصول مهم در تبیین رویکردهای جدید قاعده سازی و مقررہ گذاری حقوق کودک می باشد که این رویکرد جدید و در حال تغییر باعث شده است تا با نگاهی جامع، جایگاه و نقش تک تک کودکان علی الخصوص کودکان معلول مورد توجه قرار بگیرد. به مانند کودکان عادی کودکان معلول نیز ممکن دچار بهره برداری اقتصادی قرار بگیرند، به همین جهت وجود قوانین داخلی و بین المللی جامع در این زمینه از احجاف در حقوق این قشر از جامعه کمک شایانی می کند. هر چند سازمان بهزیستی و بسیاری از سازمانهای متولی حقوق کودکان و علی الخصوص کودکان معلول تکالیف مهمی در خصوص این کودکان بر عهده دارند. اما هنوز طیف گسترده ای از این کودکان دچار مشکلات اقتصادی هستند و به علت مشکلات جسمی و ذهنی هنوز احقاق حقوق آنها در همه زمینه به مانند کودکان عادی سخت است. آنچه در این مقاله بدان پرداخته شده حقوق اقتصادی کودکان معلول است که سند جامع و مختصی در این زمینه وجود ندارد، کنوانسیون حمایت از حقوق معلولین، سند ملی حقوق کودک، حقوق مدنی، سند جامع حقوق معلولین، و حقوق کار ایران از جمله مواردی بود که به صورت پراکنده قواعدی در مورد حمایت های اقتصادی و دفاع از حقوق اقتصادی و مالی کودک در آنها عنوان شده به طور مثال ماده ۹ سند ملی کودک، ماده ۷ کنوانسیون حمایت از حقوق معلولین نمونه ای از قوانین لازم الاجرا در زمینه حقوق اقتصادی کودک بودند

منابع

- ۱) ابوبالبی، حسن؛ جعفری هرندی، محمد؛ آیتی، سید محمدرضا (۱۳۹۷) حقوق معلولین در فقه فریقین، *دوفصلنامه علمی پژوهشی فقه مقارن*، (۱۱) ۶، ۵۹ - ۸۵
- ۲) بلاگری، زینب (۱۳۹۸) حق برخورداری از تامین اجتماعی در ایران، اسلام و حقوق بین الملل، *همایش پژوهشهای دینی، علوم اسلامی، فقه و حقوق در ایران و جهان اسلام*، (۲) ۲، (۹۰۶-۸۹۸)
- ۳) ابرآبادی، طیبه (۱۳۹۷) حقوق کودکان معلول در قوانین داخلی و بین المللی حمایتی کودکان معلول در قوانین داخلی و بین المللی، *اولین همایش ملی جهانی سازی حقوق کودکان و نوجوانان از دیدگاه حقوقی و روانشناسی*
- ۴) بهبودیان، بهروز؛ فرزانه، مهدی؛ سلیمی، علی (۱۳۹۷) تحلیل حق رفاه و تامین اجتماعی در ایران، *دومین کنفرانس ملی پژوهش های نوین در مدیریت و حقوق*
- ۵) حاجی عزیزی، بیژن؛ مولودی، محمد؛ حسن خانی، راضیه (۱۳۹۴) نوآوری ها و چالش های حق حضانت زنان در پروتوکل حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱، *نشریه مطالعات راهبردی*، (۷۰) ۵، (۱۴۰-۹۳)
- ۶) دل پیشه، اسماعیل؛ حلم سرشت، پریوش (۱۳۸۶) *معلولیت ها و اصول توانبخشی*، چاپ اول، انتشارات چهر
- ۷) شهید ثانی، زین الدین بن علی، (۱۴۱۳ق) *مسالک الافهام فی شرح شرائع الاسلام*، ۱۵ جلد، چاپ اول، قم: انتشارات مؤسسه المعارف الإسلامیة
- ۸) زاهدی، رویا (۱۳۹۹) *آموزش حقوق شهروندی معلولین چرا؟ چگونه؟*، چاپ اول، تهران: انتشارات آموزشی و پژوهشی بوعلی
- ۹) طباطبایی، سید احمد؛ نوری نشاط، سعید (۱۳۸۸) *تعهدات جمهوری اسلامی ایران در زمینه حقوق فرهنگی افراد معلول*، *فصلنامه حقوق خصوصی*، (۱۵) ۶، (۱۳۱-۱۰۵)
- ۱۰) طباطبایی، سید احمد، نوری نشاط، سعید (۱۳۹۱) *حقوق فرهنگی معلولین*، چاپ اول، تهران: دفتر فرهنگ معلولین
- ۱۱) فصیح رامندی، منصوره (۱۴۰۰) تحلیل وضعیت حقوق فرهنگی کودکان دارای معلولیت بر اساس قوانین بین المللی و داخلی (مطالعه موردی: حق آموزش کودکان با ناتوانی هوشی براساس دیدگاه مدیران و مربیان مراکز آموزش استثنائی شهر تهران)، *مجله مطالعات ناتوانی*، (۸۷) ۱۱، (۹-۱)
- ۱۲) عباسی کلیمانی، عاطفه (۱۳۹۵) *حقوق کودک در نظام حقوقی ایران*، چاپ اول، تهران: انتشارات میزان.

- ۱۳) نصیب سیدمحمد حسین، جهان بین، سید عبدالله، جهان بین، سید فخرالدین، (۱۳۹۰)، نگرشی بر وضعیت حقوقی معلولان در ایران (در پرتو حمایت‌های رفاهی و مدنی دولت)، **نشریه حقوق اساسی**، ۸(۱۶)، (۱۴۱-۱۶۸)
- ۱۴) نصیب، سیدمحمد حسین؛ احمدی، سیدمحمد صادق (۱۳۹۴) بایسته های حمایت دولت از حقوق معلولین در ایران، **کنفرانس بین المللی مدیریت و علوم انسانی**
- ۱۵) نقیبه، سید ابوالقاسم، راحله کاردوانی و مهدی وکیلی (۱۳۹۲) «ظرفیت سنجی نقش حضانتی مادر» **مطالعات راهبردی زنان**، ۱۵(۶۰)، (۱۴۵-۱۹۳)
- ۱۶) میرک‌زاده، علی‌اصغر؛ زرافشانی، کیومرث؛ کرمیان، فرانک؛ (۱۳۹۶) تحلیل نگرش کارشناسان در برابر مزایا و معایب کار کودکان روستایی در فعالیتهای کشاورزی، **پژوهش های روستایی** ۷(۲۹)، (۶۹-۷۹)
- ۱۷) هاشمی، سید محمد (۱۴۰۰) **حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران**، جلد اول، چاپ هفدهم، تهران: انتشارات میزان

18) Tabatabaei SA, Nouri Neshat S.(2010) *Obligations of the Islamic Republic of Iran regarding cultural rights of persons with disabilities*. Private Law. 2010;6(15):105-31

19) Larry , Belote. (2006) "*Low Vision Education and Training: Defining the Boundaries of Low Vision Patients.*" *A Personal Guide to the VA Visual Impairment Services Program*. Retrieved March 31, 2006

Challenges to the Economic Rights of Disabled Children (With Emphasis on the National Document on the Rights of Children & Juvenile)

Fatemeh Ahadi

Assistant Professor, Department of Criminal Law & Criminology, Legal Research Center, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran (Corresponding Author)
Fatemeh.ahadi1394@gmail.com

Esmaeil Houshyar

M.A Student in Criminal Law & Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran
Esi.hooshyar@gmail.com

Abstract

Background & Purpose: Children's economic rights are among the mandatory legal issues that have been addressed sporadically both in jurisprudence, in international documents, and in domestic laws, the only comprehensive law that exists in the field of children's economic rights in Iran. The National Document on the Rights of the Child, in Article 9 of this document, states the economic rights of children in general regardless of gender and physical condition.

Research Method: In this study, the research method is descriptive-analytical, and information is collected using books, articles, electronic resources, and websites, in which the challenges faced by economic rights are examined. Disabled children (with emphasis on the National Child Rights Document) are paid

Findings: It can be said that the National Document of Children's Rights can complement the rights of disabled children to examine the economic rights of disabled children along with other conventions, documents and laws.

Conclusion: Disabled children, like other children, need financial and economic support from their guardians and legal guardians and the government. The alimony and inheritance of the disabled child and his right to wealth are applicable in the applicable laws like other orphans and minors. The Convention on the Protection of the Rights of the Disabled and the Convention on the Rights of the Child do not have valid rules in the field of economic rights of children.

Keywords: Disabled Child, Economic Right, Right to Education & upbringing, Eligibility of Disabled Child